

І. Давиденко, Ю. Дудар, Т. Матвійчук

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Комплексне видання для підготовки до ЗНО

- теорія в таблицях
- тести
- літературний аналіз творів

2-ге видання, перероблене і доповнене

Київ
Видавництво Ліра-К
2022

УДК 821.161.2(075.3+079.1)

Д13

Рекомендовано до друку кафедрою іноземних мов за професійним спрямуванням та гуманітарних дисциплін Державного університету інфраструктури та технологій протокол № 2 від 10 жовтня 2020 року.

Рецензенти:

Дняк О. В., канд. філол. наук, доцент кафедри культури української мови НПУ імені М. П. Драгоманова.

Богославець Л. П., канд. пед. наук, доцент кафедри професійної освіти у сфері технологій та дизайну Київського національного університету технологій та дизайну.

Давиденко І., Дудар Ю., Матвійчук Т.

Д13 Українська література : Комплексне видання для підготовки до ЗНО : посібник. 2-ге вид. перероб. і доп. / І. Давиденко, Ю. Дудар, Т. Матвійчук. Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. 178 с.

ISBN 978-617-7910-94-6

Посібник призначений для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. Він уміщує матеріал, зміст якого відповідає вимогам чинної Програми зовнішнього незалежного оцінювання та чинних навчальних програм з української літератури; ураховано всі зміни, що відбулися в Програмі зовнішнього незалежного оцінювання з української літератури, уведено нові твори, узагальнювальні таблиці.

Лаконічно й доступно подано довідковий матеріал з курсу української літератури, матеріал узагальнено для швидкого запам'ятовування, подано основні питання теорії літератури.

Особливою ознакою даного видання є конспекти-схеми, використання яких сприяє кращому розумінню учнями художнього тексту, розвиває уяву, активізує сприйняття великого обсягу матеріалу через лаконічно й стисло подану інформацію в зрозумілій графічній формі.

Посібник буде корисним учням шкіл, гімназій, ліцеїв та вчителям-словесникам.

УДК 821.161.2(075.3+079.1)

ISBN 978-617-7910-94-6

© Давиденко І., Дудар Ю., Матвійчук Т., 2022
© Видавництво Ліра-К, 2022

ЗМІСТ

ПРОГРАМА З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ	4
ХУДОЖНІ ЗАСОБИ МОВИ	6
ЛІТЕРАТУРНІ РОДИ ТА ЖАНРИ.....	14
ЛІТЕРАТУРНІ УГРУПОВАННЯ	22
ЛІТЕРАТУРНІ НАПРЯМИ Й ТЕЧІЇ	25
ЛІТЕРАТУРНІ ДИКТАНТИ.....	30
ПОРТРЕТНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ГЕРОЇВ	34
УРИВКИ НА РОЗПІЗНАВАННЯ	38
ТЕМАТИЧНІ ТЕСТИ.....	42
ДАВНЯ УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА.....	46
ТЕСТИ У ФОРМАТІ ЗНО	125
ІНФОРМАЦІЙНІ ДОДАТКИ.....	171

ПРОГРАМА ЗНО З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

<p>» УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ</p>	<p>Історична пісня «Ой Морозе, Морозенку» Історична пісня «Чи не той то Хміль» Маруся Чурай «Віють вітри, віють буйні», «Засвіт встали козаченьки» «Дума про Марусю Богуславку» Балада «Ой летіла стріла»</p>
<p>» ДАВНЯ УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА</p>	<p>«Повість минулих літ» (уривки про заснування Києва, про помсту княгині Ольги) «Слово про похід Ігорів» Григорій Сковорода «De libertate», «Всякому місту – звичай і права», «Бджола та Шершень»</p>
<p>» ЛІТЕРАТУРА КІНЦЯ XVIII – ПОЧ. XX СТ.</p>	<p>Іван Котляревський «Енеїда», «Наталка Полтавка» Тарас Шевченко «Катерина», «Кавказ», «Сон» («У всякого своя доля»), «І мертвим, і живим, і ненарожденним...», «Заповіт» Пантелеймон Куліш «Чорна рада» Іван Нечуй-Левицький «Кайдашева сім'я» Панас Мирний «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Іван Карпенко-Карий «Мартин Боруля» Іван Франко «Захар Беркут», «Чого являєшся мені у сні?», «Мойсей»</p>
<p>» ЛІТЕРАТУРА XX СТ.</p>	<p>Михайло Коцюбинський «Тіні забутих предків», «Intermezzo» Василь Стефаник «Камінний хрест» Ольга Кобилянська «Valce melancolique» Леся Українка «Contra spem spero!», «Лісова пісня» Микола Вороний «Блакитна Панна» Олександр Олесь «Чари ночі», «О слово рідне! Орле скутий!...» Павло Тичина «О панно Інно», «Пам'яті тридцяти», «Ви знаєте, як липа шелестить...» Максим Рильський «У теплі дні збирання винограду...» Микола Хвильовий «Я (Романтика)» Володимир Сосюра «Любіть Україну»</p>

	<p> Валер'ян Підмогильний «Місто» Юрій Яновський «Майстер корабля» Остап Вишня «Моя автобіографія», «Сом» Микола Куліш «Мина Мазайло» Богдан-Ігор Антонич «Різдво» Олександр Довженко «Зачарована Десна» Андрій Малишко «Пісня про рушник» Василь Симоненко «Ти знаєш, що ти – людина?..», «Задивляюсь у твої зіниці...», «Лебеді материнства» Василь Голобородько «Наша мова» Олесь Гончар «Модри Камень» Григій Тютюнник «Три зозулі з поклоном» Василь Стус «Господи, гніву пречистого...» Іван Драч «Балада про соняшник» Дмитро Павличко «Два кольори» Ліна Костенко «Страшні слова, коли вони мовчать», «Маруся Чурай» </p>
<p>» ТВОРИ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ-ЕМІГРАНТІВ</p>	<p> Іван Багряний «Тигролови» Євген Маланюк «Уривок з поеми» </p>
<p>» СУЧАСНИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС</p>	<p> Загальний огляд, основні тенденції. Постмодернізм як літературне явище </p>

ХУДОЖНІ ЗАСОБИ МОВИ

Художні засоби мови – поетичні засоби мови, зображувально-виражальні засоби мови.

Різновиди художніх засобів:

1. Евфонічні (звукові повтори й звуконаслідування).
2. Лексичні (тропи).
3. Синтаксичні (стилістичні фігури).

ЕВФОНІЧНІ ЗАСОБИ

ФОНІЧНІ засоби – це засоби звукової виразності мови художнього твору. **Евфонія** (від гр. – милозвучність) – сукупність звукових явищ, що роблять мову милозвучною, мелодійною.

Основне навантаження передачі зображуваного лежить на словах тексту, але асонанс й алітерація виконують важливу допоміжну роль.

I. Звуковий повтор:

* **алітерація** – надмірне повторення однакових приголосних звуків з метою створення звукового образу зображуваного або посилення інтонаційної виразності мови. Наприклад, у Т. Шевченка алітерація на **р** викликає уявлення чогось жорстокого, ворожого, і навпаки, алітерація на **ль** створює враження ніжності та лагідності:

1. *За кражу, за войну, за кров, –
Щоб братню кров пролити, просять
І потім в дар тобі приносять
З пожару вкрадений покров! (Т. Шевченко).*
2. *Неначе ляля в льолі білій... (Т. Шевченко).*
3. *Сипле, стеле сад самотній.
Сірий смуток – срібний сніг... (В. Кобилянський).*
4. *Ми дзвіночки, лісові дзвіночки, славим день... (П. Тичина).*

* **асонанс** – зумисно надмірне повторення голосних звуків з метою посилення милозвучності мови. У «Заповіті» Т. Шевченка асонанс **о** допомагає відчутти широчінь і розлогість українського степу:

1. *Серед степу широкого... (Т. Шевченко).*
2. *Ти вчиш любити все, що перемінне
І що незмінне, як незмінний світ... (М. Рильський).*
3. *Тече вода в синє море, та не витікає... (Т. Шевченко).*
4. *Арфами, арфами... Йде весна запашна... (П. Тичина).*

II. Звуконаслідування (ономатопея) – імітація засобами мови різних позамовних звукових явищ з метою створити звуковий образ зображуваного.

*** пряме звуконаслідування**

1. Серед рожевої куряви... плакали вівиці: **бе-е... ме-е** (М. Коцюбинський).

2. А там дерева люлі, і все отак зозуля: **ку-ку!** (П. Тичина).

*** непряме звуконаслідування** – імітація звукових явищ добором слів з однорідними звуками. Наприклад, у творі «Утоплена» Т. Шевченка за допомогою звуків **с, ш, щ** передається шелест очеретів:

Хто се, хто се по сім боці

Чеше косу? Хто се?..

Хто се, хто се по тім боці

Рве на собі коси?..

Хто се, хто се? (Т. Шевченко).

Паронімія – гра близьких за звучанням слів, коли випадкова схожість звуку використовується для створення нового смислового зв'язку.

І вже болить душа на дуб здубіла в цій чужаниці, чужбі, чужині
(В. Стус).

На осіннім осонні відкривається таємниця вічності.

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ (ТРОПИ)

ТРОПИ (гр. – зворот мови) – слова та вислови, ужиті в переносному значенні.

ЕПІТЕТ – художнє означення, що підкреслює якусь властивість предмета чи явища й викликає до нього певне ставлення. Властивість викликати в уяві читача образні картини, емоційно впливати на читача зумовлюється багатозначністю слова. Епітет за своїм значенням є значно ширшим від граматичного означення, і їх не слід плутати. Наприклад: 1. *Чорний костюм йому дуже личить.* 2. *У нього чорна душа.*

В усній народній творчості часто вживають до певного слова одні й ті самі епітети, що переходять з одного твору в інший. Їх називають **постійними**. Наприклад: *тихі води, ясні зорі, зелене жито, широкий степ, холодна вода, барвінок хрещатий, квіточка рожева, травиця шовкова, червона калина, кінь вороний, сиза зозуленька, чорний ворон, козак молоденький, ненька старенькая, славний козак, ясненькая зброя* тощо.

ПОРІВНЯННЯ – зіставлення двох предметів, явищ, подій тощо за їх спільними ознаками.

Мов водопаду рев, мов битви гук кривавий,

Так наші молоти гриміли раз у раз (І. Франко).

МЕТАФОРА – переносне вживання слова або виразу на основі аналогії, схожості чи контрасту. В основі метафори, як і порівняння, лежить зіставлення, але в порівнянні є два компоненти – те, що іменується, і те, з чим воно зіставляється, а метафора однокомпонентна, у ній порівняння приховане. Наприклад, *шовковий шум нив*.

1. *Мушу випити келих до краю – полиновий мед самоти* (Є. Маланюк).
2. *Помережив вечір кучерявий льодяними ґратами вікно* (М. Рильський).
3. *Арфами... обізвалися гаї...* (П. Тичина).
4. *Думами... переповнилась блакить* (П. Тичина).

Розгорнута метафора будується на основі кількох асоціацій між предметами. Наприклад:

1. *Навшпиньки підійшов вечір. Засвітив зорі, послав на травах тумани і, на уста поклавши палець, ліг* (П. Тичина).
2. *Чорна земля під копитами / Кістьми була засіяна, / А кров'ю полита: Тугою зійшло це по Руській землі!* («Слово про похід Ігорів»).
3. *Розтікався він мислю по древу, / Сірим вовком по землі, / сизим орлом під хмарами* («Слово про похід Ігорів»).

ПЕРСОНІФІКАЦІЯ (уособлення) – особливий вид метафори, коли властивості людей або інших живих істот переносяться на неживі предмети. Наприклад: *сонце весело сміялося з неба; земля дихала на повні груди; заклопотано шепотів про щось своє зелений гай, блакитні вії хата підійма*.

1. *Дві хмароньки зустрілися удосвіта колись, Зустрілися, спинилися, за рученьки взялись* (Олександр Олесь).
2. *Цей ліс живий. У нього добрі очі. / Шумлять вітри у нього в голові* (Л. Костенко).

АЛЕГОРІЯ – відтворення в образах тварин, предметів, явищ природи тощо людських характерів, стосунків між людьми. Яскравим прикладом алегорії є байки. Алегоричний характер мають і деякі поезії («*Каменярі*» І. Франка, «*Досвітні огні*» *Лесі Українки*), народні прислів'я, приказки, загадки та порівняння: *доки сонце зійде, роса очі виїсть; хіба ревуть воли, як ясла повні?; пустили лисицю в курник; доручили ведмедеві пасіку стерегти; хитрий, як лисиця; дурний, як осел*.

Трапляються й назви творів алегоричного характеру: повість М. Коцюбинського «*Фата моргана*», вірш *Лесі Українки* «*Досвітні огні*».

МЕТОНІМІЯ – заміна назви одного предмета, явища чи дії іншим на підставі зв'язку між ними. Наприклад: *З першого вересня ожила школа: зашуміли класи, сповнилися сміхом і тупотом коридори. Заснуло село. Читали І. Франка. Перекладав Байрона. З'їв повну тарілку борщу. Дівчина подала рушники. «І Коллара читає з усієї сили, І Шафарика, і Ганка...»* (Т. Шевченко).